

отримали можливість здобути освіту. Суттєвою була допомога кооперативних товариств армії та родинам мобілізованих членів.

Слід зазначити, що вивчення благодійної діяльності кооперативних товариств на Півдні України у кінці XIX – на початку XX ст. не вичерпується запропонованою публікацією. Серед перспектив дослідження можна назвати виявлення нових напрямів благодійності товариств, вивчення ставлення влади, населення до цієї справи.

1. Підраховано автором за: Центральний державний архів вищих органів влади і управління України. – Ф. 206. – Оп. 1. – Спр. 213.; Сборник статистико-экономических сведений по сельскому хозяйству России и иностранных государств. – Пг., 1917.; Рашин А.Г. Население России за 100 лет (1811 – 1913 гг.). Статистический очерк / А.Г. Рашин. – М., 1956.
2. Тотомианц В.Ф. Кооперация в русской деревне / В.Ф.Тотомианц. – М., 1912.
3. Прийменко А.И. Легальные организации Юга России / А.И. Прийменко. – М., 1977.
4. Балдин К.Е. Рабочая потребительская кооперация в России 1861 – февраль 1917 гг. Перечень организаций / К.Е. Балдин. – М., 1990.
5. Луганское общество потребителей // Союз Потребителей. – 1914. – № 9.
6. Л. В-ной. Наша кредитная кооперация по киевской анкете // Вестник кооперации. – 1914. – № 6 – 7.
7. Хроніка // Наша кооперация. – № 2. – 1914.
8. Державний архів Херсонської області. – Ф. 197. – Оп. 1. – Спр. 1.
9. Справочная книга для сельских товариществ / [сост. А.Н. Анциферов, К.С. Ашин и др.]. – Х., 1913.
10. Отчет общества потребителей „Общественная польза” в г. Одесса за 1916 г. – Одесса, 1917.
11. Фрометт Б. Культурно-общественная роль кооперативов деревни // Вестник кооперации. – 1911. – № 9.
12. Хроника // Наша кооперация. – 1914. – № 5.
13. Гульський К. Село Стълы Мариупольского уезда Екатеринославской губернии // Потребитель. – 1915. – № 4.
14. Кооперативным товариществам и обществам // Вестник кооперации. – 1914. – № 6 – 7.
15. Доклады Первому совещанию представителей кооперативов Александровского уезда и членов сельско-хозяйственного совета при Александровской уездной земской управе. – Александровск, 1916.
16. Центральний державний історичний архів у м. Києві. – Ф. 385. – Оп. 2. – Спр. 139.
17. Кооперативная хроника // Южный кооператор. – 1914. – № 16.
18. Кооперативная хроника // Южный кооператор. – 1914. – № 17.
19. Фрометт Б. Война и культурно-общественные задачи кооперации // Вестник кооперации. – 1914. – № 6 – 7.

І.М. Романюк, Б.І. Романюк

ГОСПОДАРЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ СПЕЦІАЛІЗОВАНОГО ВСЕУКРАЇНСЬКОГО КООПЕРАТИВНОГО ТОВАРИСТВА „КООПТАХ” У СЕРЕДИНІ 20-х рр. ХХ ст.

Вивчення різних аспектів функціонування системи сільськогосподарської кооперації України в умовах ринкових відносин періоду непу має для

сьогодення, окрім науково-пізнавального, і практичне значення.

До проблем, які, безумовно, ще адекватно не відтворені, належать і чимало сторінок пов'язаних із діяльністю спеціалізованої сільськогосподарської кооперації. Не можна сказати, що ця тема не привертала до себе увагу сучасних дослідників. Вже в нових історичних умовах кінця 80-х – початку 90-х рр. ХХ ст. і до сьогодення з'явився цілий ряд ґрунтовних праць А. Морозова [1], С. Кульчицького [2], В. Марочка [3], І. Романюка [4], С. Биченка [5], в яких змістовно і об'єктивно розкрито діяльність спеціалізованої системи сільськогосподарської кооперації України досліджуваного періоду. Однак, незважаючи на позитивні тенденції у розвитку новітніх досліджень з діяльності окремих об'єднань спеціалізованої сільськогосподарської кооперації в добу непу, окремі аспекти її діяльності ще залишаються недостатньо з'ясованими.

Автори статті ставлять за мету з'ясувати господарську діяльність спеціалізованого Всеукраїнського сільськогосподарського товариства „Кооптах” у середині 1920-х рр., а також її вплив на підвищення економічної ефективності селянських господарств.

У процесі розвитку української сільськогосподарської кооперації проходили якісні зрушення в її структурі, які були викликані успішною відбудовою сільського господарства України. Універсальні сільськогосподарські товариства в зв'язку з поглибленням розподілу праці в сільському господарстві, з ростом собівартості продукції не задовольняли потреб селянських господарств. В Україні все відчутнішою ставала потреба в розширенні мережі спеціальних сільськогосподарських товариств (тваринницько-молочарських, птахівничих, буряківничих, садово-городніх та інших). Уже з літа 1923 р. розпочалася робота зі створення спеціалізованої кооперативної системи в птахівництві [1,78].

Слід відзначити, що і до утворення центрів спеціалізованої кооперації був значний розвиток спеціалізованих сільськогосподарських товариств, але господарська діяльність їх була дуже обмеженою. Вже на жовтень 1922 р. існувало в Україні 224 спеціалізовані сільськогосподарські товариства, в яких налічувалося 18592 члени [4, 34]. Створення спілок і центрів спеціалізованої сільськогосподарської кооперації значно розширювало господарські можливості спеціалізованих товариств.

Важливе значення у справі розвитку спеціалізованої сільськогосподарської кооперації мало створення у серпні 1924 р. кооперативного об'єднання зі збуту, експлуатації продуктів птахівництва – „Кооптах” [6,166]. Основним завданням Кооптаху була організація кооперативної заготівлі і збуту продуктів у птахівництві. Центр став наступником всіх робіт, пов'язаних з птахівництвом у „Сільського господаря”. Пайовиками центру були 741 споживач та 434 сільськогосподарських товариства [7, 59]. Так, через півтора місяці після створення Кооптаху заготівля й обробка яєць та птиці велася товариствами центру на 28 складах і 22 переробних пунктах. За перше півріччя 1925 р.

Кооптах заготовив більше 68 тис. ящиків яєць на суму 2,1 млн. крб. [8,49].

На початку своєї діяльності „Кооптах”, через відсутність достатньої мережі підприємств та кваліфікованого персоналу, частково використовував і приватних заготівельників. Однак після створення широкої мережі кооперативних заготівельно-обробних пунктів (у 1924 р. їх було 28, а на кінець 1925 р. – вже 90) потреба в залученні приватних заготівельників відпала [1,81].

У 1925 р. центру належало 25 споживчих спілок, 22 сільськогосподарські спілки, 300 споживчих товариств і 150 сільськогосподарських товариств [9, 563]. До кінця 1926 р. „Кооптахом” було заготовлено 1900 вагонів яєць (з них 860 на експорт) [10,35]. Лише протягом березня 1926 р. центром у Вінницькій окрузі було заготовлено 8 вагонів яєць [11,141]. У заготівлі продуктів птахівництва „Кооптах” ставав найбільшою організацією не тільки в Україні, але і в СРСР. Ним було охоплено 70% ринку заготівлі яєць [12,75]. Коли ж врахувати і приватного заготівельника, що працював на внутрішньому ринку, то доля „Кооптаху” трохи зменшиться, але це зменшення незначне.

За час свого існування (дані до 1.10.1927 р.) „Кооптахом” було досягнуто близько 55% загальних заготівель, з них 19,3% – через свій власний апарат. У 1925 р. „Кооптах”, проводив свою роботу через 25 споживчих спілок, 22 сільськогосподарські спілки, 2519 споживчих кооперативів і 1333 сільськогосподарські товариства, а також через 5 інтегральних товариства, з яких на початок 1926 р. 11 райспоживспілок, 17 сільськогосподарських спілок, 543 споживчих кооперативи, 283 сільськогосподарських товариств і 5 інтегральних товариств були членами „Кооптаху” [6, 166].

На всесоюзному ринку „Кооптахом” було заготовлено за 1925 рік 1751 вагонів – 17,6% союзної заготівлі яєць. Натомість центром сільськогосподарської кооперації Росії „Сільськосоюзом” було заготовлено лише 960 вагонів – 9,7%. На українському ринку за 1924-1925 рр. „Кооптахом” було заготовлено близько 16 тис. ящиків – 41,2% [6, 167].

Таким чином, питома вага заготівель „Кооптаху” на всесоюзному ринку становила близько 18%, а на українському – більше 41% [12, 75]. Окрім цього, за 1925 рік заготовлено було також 659 тис. штук птиці [6,167]. За перше півріччя 1925-1926 рр. заготівля „Кооптаху” збільшилася до 20-44% всесоюзної заготівлі і 43% всієї української заготівлі яєць і м’яса птиці. У 1927 р. було організовано 72% планових заготівель яєць і 74% птиці [1,84].

Економічний розвиток спеціалізованої системи потребував збільшення експорту. Сільське господарство було одним із головних його джерел. Для налагодження експорту сільськогосподарської продукції уряд висунув як першорядне завдання налагодження її транспортування, створення мережі елеваторів, холодильників, переробних підприємств. Ця справа була для селянства, як і для всієї держави, економічно вигідною.

Уже з перших кроків діяльності спеціалізована система сільськогосподарської кооперації РНК УСРР зобов’язала їх керівників посилити увагу до налагодження експорту. Піонером у цій справі став

„Кооптах”. Розвиток широкої мережі пунктів консервації яєць та холодильників дав можливість максимально використовувати вигоди сезонної кон’юнктури. Основна кількість яєць заготовлялась в травні-червні. Налагоджені збирання, обробка й збереження продукції „Кооптаху” сприяли поліпшенню її якості для експорту. Збут на ринок Німеччини складав – 37,8%, Англії – 16,7%, Австрії – 2,1%, Москви та Ленінграда відповідно 11,8 і 13,1 %, Харькова – 6,5%, Києва – 2%, Одеси – 5,6%, Катеринослава – 1,2%, себто 56,6% відправлялось на зовнішній ринок, 25% – до Росії, 18,5% – залишалось в Україні для потреб республіки [13, 50]. Питома вага „Кооптаху”, у всесоюзному експорті виросла з 15,3% в 1924 – 1925 рр. до 33,8% у 1925-1926 рр. [6, 167]. „Кооптах” експортував 57% своєї продукції. Він перераховував державі 8,5 млн. крб. валюти [6, 168]. У 1927 році „Кооптах” посідав перше місце і в Україні і в СРСР серед усіх заготовачів і експертів сільськогосподарської продукції [7, 52]. Не меншу роботу зробив „Кооптах”, з експортом і заготівлею птиці. У 1926 р. він вперше розпочав експорт битої птиці. Було відправлено близько 30 тис. пудів. Це становило 16% загального експорту битої птиці в СРСР [12,76]. Лише за першу половину 1927 р. до Німеччини було відправлено 500 вагонів яєць. Німеччина в свою чергу експортувала українські яйця відомим фірмам Швейцарії, Австрії, Франції, Іспанії, Італії, Чехо-Словаччини [14,53]. Висока репутація „Кооптаху” на міжнародному ринку допомагала завойовувати позиції за кордоном також і з іншим українським експортом продукції тваринництва. У 1927 р. на виставці продукції у Парижі українські яйця „Кооптаху” і Полтавський бекон, а також продукти Одеського харчотресту одержали „Grand prix” за свою якість [12,76].

Цілеспрямовані зусилля спеціалізованої кооперації сприяли відчутному підвищенню продуктивності сільських господарств. Якщо до 1925-1926 рр. населенню промислових центрів України не вистачало продуктів, то вже в 1927 р. попит на них був забезпечений з надлишком. У результаті вдалого поєднання виробничої і збуто-постачальницької роботи спеціалізоване сільськогосподарське кооперативне об’єднання „Кооптах” стало динамічною складовою частиною економічного розвитку республіки.

Таким чином, діяльність спеціалізованої системи сільськогосподарської кооперації „Кооптах” була важливим фактором розвитку аграрного сектора народного господарства України в роки нової економічної політики.

1. Морозов А.Г. Діяльність спеціалізованої сільськогосподарської кооперації на Україні (1923-1928 рр.) // Український історичний журнал. – 1989. – №8.
2. Кульчицький С.В. Комунізм в Україні: перше десятиріччя (1919 – 1928). – К., 1996.
3. Марочко В.І. Українська селянська кооперація. Історико-теоретичний аспект (1861-1929). – К., 1995.
4. Романюк І.М. Господарська діяльність спеціалізованого Всеукраїнського кооперативного товариства „Добробут” у середині 20-х років ХХ ст. // Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії. Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. Зб.

- наук. праць. – 2006. – Вип.10.
5. Биченко С.М. Спеціалізована сільськогосподарська кооперація – важливий фактор підвищення ефективності селянських господарств у добу НЕПу // Український селянин: Зб. наук. праць. – Черкаси, 2004. – Вип.8.
  6. Центральний державний архів вищих органів влади України (далі – ЦДАВО України). – Ф. 290. – Оп.4. – Спр. 19.
  7. ЦДАВО України. – Ф. 290. – Оп.7. – Спр. 31.
  8. Центральний державний архів громадських об'єднань України (далі – ЦДАГО України). – Ф. 1. – Оп.20. – Спр. 2069.
  9. ЦДАВО України. – Ф. 290. – Оп.1. – Спр. 4486.
  10. ЦДАВО України. – Ф. 337. – Оп.1. – Спр. 2779.
  11. Державний архів Вінницької області (далі – ДАВО). – Ф. 29. – Оп. 1. – Спр.254.
  12. Колчинський Е. Кооптах, його робота та перспективи розвитку птахівничої справи // Кооперативне село. – 1927. – № 20.
  13. ЦДАВО України. – Ф. 290. – Оп.4. – Спр. 31.
  14. Український яєчний експорт // Кооперативне село. – 1927. – № 11-12.

Ю. В. Барабаш

ПРОБЛЕМИ СІЛЬСЬКОЇ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я В ДОНБАСІ У 20-х рр. ХХ ст.

Здоров'я та добробут нації – головні чинники високого рівня розвитку будь-якої цивілізаційної демократичної спільноти. Але модель життєвого циклу нашого суспільства у період незалежності, яке

